

פתרון הבחינה בהיסטוריה ב', 1 יח"ל, מועד קיץ 2010

שאלונים: 221,22106

מוגש על-ידי: נעמי בלנק, רענן נוימרק, שמעון ביטון, דורון קורקוס,

יעקב סרוסי, אמנון הורטיק

מורים להיסטוריה ברשת בתי הספר של יואל גבע

פרק ראשון – בין שתי מלחמות העולם

בפרק זה ארבעה נושאים, ובכל נושא שתי שאלות. על הנבחן לענות על אחת מהשאלות 1-8

ברית המועצות

שאלה מספר 1

סעיף א'

שניים מהקשיים של רוסיה בתקופתו של לנין:

1. **מלחמת האזרחים (1918-1921)** - מייד עם עלייתם לשלטון, התארגנו כנגד הקומוניסטיים כוחות מבית ומבחוץ שביקשו לבטל את המהפכה. מבית, קמו הכוחות הבאים:
  - א. **האצולה, בעלי האחוזות והמפעלים**, שרצו להשיב את המשטר הצארי כדי לשמור על זכויות היתר שלהם.
  - ב. **קצינים בכירים בצבא הרוסי**, שביקשו לתפוס את השלטון לעצמם. הבולט שבהם היה האדמירל **קולצ'אק**, שהשתלט על סיביר והכריז על עצמו כ"שליט העליון של רוסיה".
  - ג. **מיעוטים לאומיים**, דוגמת האוקראינים, שביקשו לנצל את שעת הכושר כדי להתנתק מרוסיה.
  - ד. **מתנגדי המשטר השונים**, דוגמת הדמוקרטים או הסוציאליסטיים שהתנגדו לצעדי הקומוניסטים.
- כוחות אלה שזכו לכינוי "**הלבנים**" (בעיקר הכוונה לכוחות הצבאיים) קיבלו סיוע חוץ מ"מדינות ההסכמה" (אנגליה, צרפת, ארצות הברית ויפן) שראו בפרישתה של רוסיה מהמלחמה מעשה בגידה, מפני שהוא אפשר לגרמניה לרכז כוחות בחזית אחת, החזית המערבית, כנגדן.
2. **"הקומוניזם המלחמתי" (1918-1921)** - הניסיון של הקומוניסטים ליישם את האידיאולוגיה בזמן מלחמת האזרחים מכונה **"הקומוניזם המלחמתי"** ופירושו: **דתימת הכלכלה לצורכי המדינה ובעיקר לצורכי המאמץ המלחמתי**. מאפייניו העיקריים היו:
  - א. הלאמת כל התעשייה בשיתוף חלוקה מרכזית של משאבים.

- ב. ביטול המסחר הפרטי והעברת כל מערכת האספקה לידי המדינה (מונופול המדינה על המסחר לווח בשוק שחור תוקפני מפאת חוסר יכולתה של המדינה לספק את צורכי האוכלוסייה).
- ג. אינפלציה דוהרת שהביאה באופן חלקי לביטול הכסף כאמצעי תשלום.
- ד. הפקעות יבולים מהאיכרים (האיכרים נדרשו להעביר את כל יבוליהם לטובת הצבא האדום ולטובת הפועלים. כדי להבטיח זאת נשלחו יחידות מיוחדות לכפרים).

תוצאותיו

בעקבות "הקומוניזם המלחמתי" נוצר ברוסיה מצב כלכלי וחברתי חמור. בכפרים, היו אלה האיכרים אשר סירבו למסור את תוצרתם החקלאית והשתמשו בתחבולות שונות: שריפה או הסתרה של היבולים ושחיטת בהמות. במקרים מסוימים הם כלל לא עבדו. כתוצאה מכך, התפוקה החקלאית ירדה בצורה ניכרת (50% בהשוואה לשנת 1913). התנגדות האיכרים הביאה לרעב כבד מאוד. גם בערים היה המצב גרוע. המפעלים שהולאמו נוהלו בצורה כושלת על ידי נציגי המדינה, כאשר על הפועלים הוטלו מכסות ייצור גבוהות כדי לספק את צורכי המלחמה. המצב הקשה בחקלאות ובתעשייה הביא להתמרמרות בקרב הפועלים והחיילים. בשנת 1921 נערכו שורה של מרידות כנגד המשטר החדש. המפורסמת שבהן הייתה "מרד קרונושטאט" (מאוס 1921), של חיילי הצי הרוסי שמחו נגד המשטר החדש ודרשו הקלות לאיכרים ולפועלים ויתר דמוקרטיזציה. מצב חמור זה הביא את לנין, מנהיג המהפכה, לשנות מדיניות.

לנין התמודד עם מלחמת האזרחים כך:

כנגד כוחות הלבנים הקימו הקומוניסטים את "הצבא האדום". מייסדו ומפקדו היה **לאון טרוצקי**, מחשובי המנהיגים הקומוניסטיים. החיילים היו בעיקר מאות אלפים של איכרים ופועלים. אולם הקצינים גויסו מהצבא הקיסרי הישן (אותם קצינים שלא הצטרפו ללבנים). הצבא האדום בראשיתו התייחד בהיותו צבא קטן, ממושמע, מסור ונאמן למפקדו. ההצטרפות אליו הייתה דרך מצוינת להתקדמות בחברה החדשה (מאות אלפי המתגייסים הצטרפו לשורות המפלגה וחלקם זכה לקבל תפקידים בכירים בניהול המדינה).

טרוצקי ניהל את המלחמה בקרון הרכבת המפורסם, בחזית, כשהוא שומר על קשר טלפוני עם לנין במוסקבה. הוא נעזר בכושר נאומו כדי להלהיב את חייליו. הטקטיקה שלו הייתה להילחם בכוחות הלבנים ב**נפרד** ולנסות להכותם בזה אחר זה. כך ב-1920 נתפס קולצ'ק והוצא להורג. בתחילת 1921 כבר הוכרעה המלחמה באופן סופי לטובת האדומים.

סעיף ב'

העמדה של לנין בנוגע לאנטישמיות:

המשטר הקומוניסטי ברשות לנין ראה באנטישמיות תופעה הנוגדת את רעיונות המהפכה הקומוניסטית המתייחסים לשוויון. במלחמת האזרחים רצחו צבאות הלבנים עשרות אלפי יהודים (כ-100,000 באוקראינה) מפני שזיהו את היהודים עם המהפכה (בעיקר בשל טרוצקי, מפקד הצבא האדום, שהיה ממוצא יהודי). מפורסמת

בהקשר זה היא קריאתו של לנין, מנהיג המהפכה, כנגד האנטישמיות, בעיצומה של מלחמת האזרחים:

"ברפובליקה הסובייטית הפדרטיבית הרוסית, שבה הוכרז העיקרון של הגדרה עצמית של המוני העמלים מכל העמים, אין מקום לדיכוי לאומי. הבורגני היהודי הוא שונא לנו, לא כיהודי אלא כבורגני; הפועל היהודי הוא אחינו. כל הסתה נגד כל אומה שהיא – בוגדנית היא ומבישה, ואין להתירה.

מועצת הקומיסרים העממיים מצהירה, שהתנועה האנטישמית והפוגרומים נגד היהודים הרסניים הם לעניין מהפכת הפועלים והאיכרים, והיא פונה בקריאה לעם העמל של רוסיה הסוציאליסטית להילחם בכל האמצעים ברעה חולה זו".

הפעולות שנקט בנושא זה:

לפיכך, מראשית המהפכה הגדיר לנין את ביצוע מעשה של אנטישמיות כעבירה **חמורה** שהעונש עליה הוא מוות או מאסר ממושך. תושבים שנעצרו בחשד לביצוע עבירות אנטישמיות הפכו על ידי התעמולה ל"מקרים לדוגמא" ומשפטם שודר ברדיו הארצי. זאת ועוד, תוכנית לימודים מיוחדת גובשה על ידי השלטונות במטרה לעקור כל תופעה של אנטישמיות מהצבא, מהמפעלים ומהכפרים. מדי פעם הופצו פוסטרים שקראו לקומוניסטים נאמנים "להילחם בבערות, באלכוהול ובאנטישמיות". גילויי אנטישמיות, אם כן, נאסרו רשמית והשלטונות הקפידו על כך, אולם בשנות השלושים עתידים הדברים להשתנות ו"אנטישמיות ממלכתית" יזומה על ידי השלטונות תופיע שוב בשלטון הטרור של סטאלין.

שאלה מספר 2

סעיף א'

חילוקי הדעות בין סטאלין לבין טרוצקי:

1. "המהפכה המתמדת" מול "סוציאליזם בארץ אחת" – טרוצקי דבק בהפצת המהפכה לכל העולם, עיקרון אידיאולוגי חשוב שכונה "המהפכה המתמדת" ושביטא את העמדה המסורתית של המפלגה. טיעונו של טרוצקי בעד "המהפכה המתמדת":
    - א. אם המהפכה לא תופץ **מייד** לכל מדינות העולם – המהפכה ברוסיה תוכרע על ידי **התקפות קפיטליסטיות** של מדינות המערב. טרוצקי דימה את מצבה של רוסיה ל: "אי קומוניסטי בלב עולם קפיטליסטי שסופו להתמוטט".
    - ב. אם המהפכה לא תופץ **מייד** לכל מדינות העולם – המהפכה ברוסיה **תיחנק** בסביבה התרבותית והכלכלית ה**נחשלת** של רוסיה. במלים אחרות, רוסיה לא תוכל לעבור את המהפכה ללא עזרה חיצונית.
- סטאלין לעומתו דגל במדיניות של "**סוציאליזם בארץ אחת**", שפירושה: קודם כל יש להבטיח את מעמד הקומוניזם ברוסיה (באותה תקופה ברית המועצות הייתה במצב הנא"פ –

- לא קומוניזם מלא) ורק אחר כך, בשלב מאוחר יותר, לחשוב על המהפכה העולמית. טיעוניו של סטאלין בעד "הסוציאליזם בארץ אחת":
- א. רוסיה יכולה לעבור את המהפכה לבדה בשל משאביה העצומים הן באוצרות טבע (נפט, פחם, פלדה) והן בבני אדם.
  - ב. גל המהפכנות ששטף את אירופה לאחר המהפכה הקומוניסטית (ניסיונות הפיכה קומוניסטית בגרמניה ובהונגריה) שכך, ולכן אין לצפות למהפכה קומוניסטית באירופה בשלב זה.
2. נגד הנא"פ מול בעד הנא"פ- טרוצקי טען כי יש לבטל את הנא"פ **מייז**, מפני שהוא מהווה נסיגה מעקרונות הקומוניזם ויוצר חברה לא שוויונית בערים ("אנשי הנא"פ) ובכפרים (ה"קולאקים"). לטענתו של טרוצקי, חובה לחזק **מייז** את **מעמד הפועלים**, שהוא הבסיס של המהפכה, על חשבון האיכרים. סטאלין לעומתו תמך בנא"פ, **כשלב זמני** בלבד, עד להתאוששות וליציבות החברתית ורק אז לעבור ליישום מלא של הקומוניזם. סטאלין סבר כי **בשלב זה** יש להמשיך ולחזק את **מעמד האיכרים**, שהוא הבסיס הרחב של העם הרוסי (80%), על חשבון מעמד הפועלים.
3. נגד שיטת המינויים האישיים מול בעד שיטת המינויים האישיים- נקודת מחלוקת חשובה בין המנהיגים הייתה על דרך ניהול המפלגה. סטאלין ניצל את עמדתו כמזכיר המפלגה על מנת למנות את עוזריו ונאמניו לתפקידים בכירים במוסדות המדינה והמפלגה. טרוצקי התנגד בחריפות לשיטת המינויים של סטאלין, שחיזקה את כוחו של סטאלין במפלגה ובמוסדותיה, כמו המשטרה החשאית. הטיעון של טרוצקי: שיטת המינויים האישיים **פוגעת במפלגה** מפני שאנשים שאינם בעלי כישורים מתאימים נבחרים לעמדות מפתח.
- סטאלין הצליח לתפוס את השלטון כך:
1. סטאלין הצטרף לשני מנהיגים בכירים במפלגה הקומוניסטית: **זינובייב** ו**קמנייב**. ביחד, כשלישייה (ה"טריאומוורטי"), הם החלו לתקוף את טרוצקי.
  2. טרוצקי עשה כמה שגיאות גורליות: הוא לא טרח להשיב כנגד ההאשמות. הוא היה שאנן מדי, בטח בכוחו ובפרסומו, ולכן הוא גם לא הופיע לרוב ישיבות המפלגה. הוא לא לחץ לפרסם את הצוואה הפוליטית של לנין, שבה תואר סטאלין כאדם גס, שמרכז בידיו כוחות גדולים, שבהם הוא עלול להשתמש שלא בזהירות הראויה. כשחלה, הוא העדיף להתאושש זמן רב באחוזתו.
  3. סטאלין מנצל כל הזמן את תפקידו כמזכיר המפלגה כדי למנות את נאמניו לתפקידי מפתח, כאשר מנגד, הוא מסלק את תומכי טרוצקי. כך חיזק סטאלין את מעמדו במפלגה. בשיטה שבה המפלגה היא שקובעת את המנהיג, היה לצעד זה משמעות מכרעת.
  4. **בשנת 1927**, סטאלין הצליח להעביר החלטה במפלגה אשר גירשה את טרוצקי, זינובייב וקמנייב משורות המפלגה. טרוצקי הוגלה מאוחר יותר לסיביר ומשם נדד למקומות רבים עד שלבסוף השתקע במקסיקו. זינובייב וקמנייב חזרו בהם מעמדותיהם הקודמות והורשו להישאר בברית המועצות אך **בלי תפקיד פוליטי משמעותי**. בשנת 1936, סטאלין הוציא

אותם להורג ב"משפטי הראווה" באשמת בגידה. ידו הארוכה של סטאלין תגיע גם לטרוצקי. בעזרת שליח הוא חיסל את המנהיג הגולה טרוצקי, במקסיקו, בשנת 1940.

כך הצליח סטאלין להפוך לשליט יחיד ובשנת 1928 הוא התפנה להשלים את הגשמת הקומוניזם בברית המועצות.

סעיף ב'

היעדים של השלטון הסובייטי בתכניות קרים ובירוביג'אן:

תכנית קרים-

- א. מאחורי התוכנית עמדה בעיקר השאיפה לפתור את בעיית "חסרי המעמד" בקרב היהודים, והכוונה לאותם מאות אלפי יהודים שלא הצליחו להשתלב מבחינה כלכלית בחברה החדשה ושבסיס קיומם הכלכלי הישן חרב. נוצרה אפוא שכבה עצומה של מחוסרי פרנסה ועבודה בקרב היהודים אשר נשללו ממנה זכויות אזרחיות וחברתיות, כגון: הזכות ללמוד בבתי ספר גבוהים.
- ב. השלטונות הכירו בכך שמצבם של יהודים אלה לא היה תוצאה של עצלות או חוסר יכולת, אלא תוצאה של שנים רבות של דיכוי על ידי המשטר הצארי וביקשו לפתור בעיה זאת באמצעות התיישבות חקלאית.
- ג. להפוך את היהודים ליצרניים ("פרודוקטיביים").

היעדים בתכנית בירוביג'אן-

- התוכנית הלמה אינטרסים שונים של השלטונות הקומוניסטיים בתקופה זו. בראש ובראשונה, הכוונה לשאיפת השלטונות לחזק את אזור הגבול עם סין במסווה של אוטונומיה יהודית. באותה תקופה התרחשו מספר תקריות גבול באזור (הסתננויות של סינים) והשלטונות ניסו למנוע זאת על ידי יישוב המקום ביהודים (באמצעות הפיתוי של הפיכת האזור לאוטונומיה יהודית).
- א. לנצל את אוצרות הטבע במקום ולהביא לפיתוחו של האזור.
  - ב. להרחיק את היהודים ממרכזי האוכלוסייה בערים ועל ידי כך לצמצם את האנטישמיות בקרב האוכלוסייה הכללית.
  - ג. דילול האזוריים האירופיים המערביים של רוסיה שיושבו בצפיפות (יהודים רבים חיו שם).
  - ד. להציב חלופה לרעיון הציוני ועל ידי כך לחסלו.
  - ה. להפוך את היהודים ליצרניים בהתאם לאידיאולוגיה הקומוניסטית (שכן המדובר היה בהתיישבות המבוססת על חקלאות בעיקרה) ולפתור את בעיית "חסרי המעמד".
  - ו. למצוא חן בעיני יהודי המערב (יש לזכור שתוכנית בירוביג'אן מוצגת בשנת 1928, בשנה שבה החלו תוכניות החומש, שחייבו השקעות רבות. התוכנית יכלה למשוך את יהודי המערב העשירים להשקיע בברית המועצות).

הקשיים במימוש תכניות אלה

הקשיים במימוש תכנית קרים-

במסגרת התוכנית הוקמו עשרות ישובים חקלאיים (חמישים ישובים בחצי האי קרים בלבד). באמצעות הסיוע שניתן להם מהשלטונות ומהארגונים היהודיים (בעיקר הג'וינט) הם הפכו ליישובים משגשגים. ועדה מיוחדת של השלטונות דאגה לסידור המתישבים ("אוזט"). ההתיישבות באוקראינה הייתה על בסיס התיישבות יהודית קודמת במקום (לא יזומה על ידי השלטונות) מימי ה"קומוניזם המלחמתי". יותר מ-100,000 יהודים התיישבו באוקראינה ובחצי האי קרים במסגרת תוכנית זו. אולם, התוכנית **ננטשה** בשל חששם של השלטונות שההתיישבות היהודית הנרחבת תוביל להתנגשות ועימותים עם האוכלוסייה המקומית (ההתיישבותם הצפופה של היהודים באזורים אלה עוררה התנגדות מצד העמים שישבו שם).

הקשיים במימוש תכנית בירוביג'אן-

- א. התנאים הקשים של קרקע ואקלים.
- ב. המרחק העצום של חבל זה ממרכזים יהודיים וממרכזי תרבות בכלל.
- ג. חוסר הארגון והעזרה השוטפת של השלטונות בבניית תשתית מתאימה (מחסור בחומרי גלם).
- ד. חוסר ההתלהבות של היהודים עצמם בשל האפשרויות שנפתחו עבורם בתחומי התעשייה והחינוך עם תחילתן של תוכניות החומש.
- ה. הטרור הגדול של סטאלין בשנות השלושים (מרבית מנהיגי החבל הוצאו להורג).

פולין

שאלה מספר 3

סעיף א'

הקשיים שנוצרו בגלל הגבולות שנקבעו למדינת פולין החדשה :

- א. האם תקום פולין בגבולות ההיסטוריים של הממלכה הפולנית שהתפרקה באמצע המאה ה-18, או שיהיה עליה להתפשר ביחס לגבולותיה בהתאם לאילוצי המציאות? גבולות הממלכה ההיסטורית כללו את ליטא ובתוכה העיר וילנה, את אוקראינה, את שלזיה ואת פרוסיה המזרחית והמערבית. בשטחים אלה ישבה אוכלוסייה פולנית לצד אוכלוסיות נוספות.
- ב. פולין נעדרה גבולות גיאוגרפיים מובהקים, פרט לדרום, שבו חצו הרי הקרפטים בינה לבין סלובקיה. בכל שאר המקומות היו גבולות פולין החדשה נושא למחלוקת במסגרת הסכמי השלום.
- ג. בשל הגבולות החדשים המיעוטים הלאומיים בתוך פולין היו סמוכים למדינות הלאום השכנות לפולין ועל רקע סמיכות זו נוצר מתח בין פולין לבין שכנותיה.

סעיף ב'

דפוסי פעילות של התנועה הציונית בפולין:

1. הפצת הרעיון הציוני בקרב יהודי פולין והכשרתם לעלייה לארץ ישראל.
2. חברי התנועה הציונית נאבקו למען זכויותיהם של היהודים כאזרחים שווים זכויות בפולין. התנועה הציונית ראתה במאבק זה חלק חשוב ממטרותיה, והאמינה כי יש לשלב בין המאבק של היהודי לשמירת זכויותיו בגלות, לבין תחיית העם היהודי בארצו.
3. המפלגות הציוניות עסקו בטיפוח החינוך הציוני ובהפעלת רשתות חינוך ובהן "תרבות" ו"יבנה". תנועות הנוער "דרור", "השומר הצעיר" "החלוץ", "החלוץ הצעיר" ו"בית"ר" היו חלק מהפעילות החינוכית והפוליטית של המפלגות הציוניות.
4. תנועות הנוער הכשירו את חניכיהן לעלייה לארץ ישראל ולהתיישבות חלוצית בה, והקימו חוות הכשרה ברחבי פולין, שבהן הוכשרו אלפי צעירים לעבודות חקלאיות כדי להשתלב בהתיישבות העובדת בארץ ישראל. לתנועות הנוער הייתה תרומה משמעותית לעליות השלישית והרביעית בשנות ה-20 לארץ ישראל.
5. בראשית שנות ה-20 נעשה ניסיון לשתף פעולה עם כלל הנציגים של המיעוטים הלאומיים בפולין, כדי להיאבק בממשלה ולדרוש ממנה לכבד את הזכויות שלהן התחייבה. כחלק ממאבק זה הוקם גוש המיעוטים ביוזמתו של יצחק גרינבוים, שגיבש את כל המיעוטים בפולין סביב מאבק להשגת אוטונומיה תרבותית לכל מיעוט ומיעוט. גוש המיעוטים השיג בבחירות 20 אחוז מכלל צירי הסיים הפולני, שהם 87 מושבים. מתוכם 34, יותר משליש, היו יהודים.

שאלה מספר 4

סעיף א'

הקשיים של פולין בתחום הפוליטי- שלטוני:

שיטת הבחירות היחסית עודדה ריבוי מפלגות, והקשתה את הרכבת ממשלה ואת עיצובו של שלטון יציב. לדוגמה, בבחירות הדמוקרטיות לפרלמנט הפולני הציגו 80 מפלגות את מועמדותן לבוחר. המפלגות ייצגו קבוצות שונות בעם: בני מיעוטים שדרשו הגדרה עצמית והקימו את גוש המיעוטים, מפלגות ימין שהדגישו ערכים לאומניים ונוצריים, מפלגות שמאל שדרשו זכויות חברתיות-סוציאליות וייצגו את הפועלים ומפלגות שמאל שייצגו את האיכרים. ריבוי המפלגות העיד על הפיצול בעם ועל הקושי להרכיב קואליציה יציבה.

הפרלמנט הפולני אמנם ייצג את הקבוצות השונות בעם שכללו גם את המיעוטים הלאומיים, אך עם זאת, ערער את היציבות הפוליטית ומנע הקמת ממשלה יציבה.

במשך ארבע שנים עברה פולין זעזועים פוליטיים ובין 1922 ל-1926 התחלפו בה 14 ממשלות. ב-1926, על רקע חילופי השלטון התכופים, הידרדרות כלכלית ושחיתות שלטונית מתרחבת, התחוללה הפיכה צבאית על ידי תומכיו של המרשל יוזף פילסודסקי.

סעיף ב'

השינויים שחלו בחיי היהודים בתחום החינוך:

- א. באוכלוסייה היהודית הונהג חינוך פלורליסטי באופיו, והוא ייצג את מגוון הזרמים בקרב יהדות פולין. בפולין פעלו רשתות חינוך יהודיות רבות. עם העיקריות שבהן נמנו "תרבות", שהייתה רשת חינוך בשפה העברית ובה כיתות לימוד מגן הילדים ועד לסמינרים למורים, "יבנה" שהייתה רשת חינוך של תנועת המזרחי, שאף היא פיתחה תודעה לאומית, ובמסגרתה למדו בפולנית ובעברית ועודדו לחינוך ציוני לאומי, יהודי-מסורתי בדגש על תורה ועבודה, רשת "חורב" של אגודת ישראל ורשת החינוך "צישייא" של "הבונד".
- ב. מערכת החינוך היהודי הגבירה את המודעות ללימודים של המסורת היהודית, ההיסטוריה היהודית ולימודי דת. הרעיון הציוני נלמד בבתי הספר, והציע פתרון לשאלת היהודים: הקמת בית לאומי-יהודי בארץ ישראל.

הגורמים לשינויים הללו:

על פי חוזה המיעוטים, הוכרו זכויות הקבוצה של היהודים כמיעוט לאומי, הזכאי לאוטונומיה קהילתית-תרבותית. ממשלת פולין הכירה במוסדות הקהילה היהודית, והתירה ליהודים לשמור על זהותם הייחודית, לטפל בענייני דת, בחינוך ובתרבות תוך שמירה על מאפייניהם הייחודיים. השינוי במעמד החוקי והמשפטי של היהודים פתח בפניהם אפשרויות חדשות, כגון תחומי עיסוק מגוונים, לימודי השכלה גבוהה, הכשרה מקצועית והשתלבות במערכת הפוליטית.

ארצות הברית

שאלה מספר 5

סעיף א'

לאחר מלחמת העולם הראשונה פקד את ארצות הברית שפע שלא ידעה כמותו. העיקרון הכלכלי שהנחה את הממשל באותן שנים היה "קפיטליזם חופשי", משמעותו-כלכלה חופשית שעודדה יוזמות פרטיות כמעט ללא התערבות הממשל.

בשלושת החודשים הראשונים לשלטונו פעל רוזוולט לשיכוך הבהלה הכללית ולהחזרת אמונו של העם בשלטון ובמדינה. לאחר הקים צוות מומחים שזכה לשם "צוות המוחות" (Brains trust), צוות זה הביא להפעלת תכנית כלכלית חדשה שזכתה לכינוי "הניו דיל" (New dill). תכנית זו התבצעה בחקיקה בשני שלבים והיא מהווה מהפך במדיניות המסורתית של ארצות הברית בכך שהממשל התערב באופן חסר תקדים בתכנון הכלכלי והחברתי. החידוש והקווים המנחים:

1. אחת מן המסקנות הראשונות של צוות המומחים, הייתה שהתפיסה הכלכלית המסורתית, כלומר "הקפיטליזם החופשי" ניכשל, לפי התפיסה הישנה נקבע שהכלכלה תנוהל בהתאם "לכוחות החופשיים של השוק" והכל יסתדר מאליו, לממשל אסור להתערב במגמה זו אשר הייתה מעוגנת בחוקה האמריקנית. הפתרון של רוזוולט היה דווקא במעורבות של הממשל באופן ישיר בענייני הכלכלה, כדי לחדש את מעגל הייצור.

2. על הממשל להתערב לא רק בענייני הכלכלה, אלא ליטול אחריות אף בתחום החברתי, כלומר להכיר בחובתו של הממשל לדאוג לביטחונם הסוציאלי של האזרחים על ידי מניעת מצב של מחסור יומיומי, בכל יסייע הממשל גם למובטלים השרויים בעוני ובייאוש.
3. רוזולט חולל מהפך בגישתו של הממשל הפדראלי היושב בושינגטון בנוגע למעורבות השלטון המרכזי, בנעשה במדינות המרכיבות את ארצות הברית. אחד הביטויים לכך הינו היוזמה הישירה של הממשל בושינגטון בתכנון לאומי כולל של מקורות אנרגיה, אוצרות טבע ועוד, שהפכו את הממשל לרשות כלכלית גדולה.

סעיף ב'

המאפיינים של התנועה הציונית בארה"ב בין שתי מלחמות עולם:

1. **ציונות אתנית**-מקומית-החשש הגדול של יהודי ארצות הברית היה שאלת הנאמנות הכפולה. האם יהודי יכול להיות נאמן לארצות הברית ומחויב לציונות? ברנדייס פיתח גישה שאומרת שהלאום האמריקני כולל תרבויות אתניות שונות, התורמות ומעשירות כל אחת בדרכה את הלאום האמריקני. לכן הרעיון הציוני אינו עומד בסתירה ללאומיות האמריקנית, אלא מעשיר אותה ומשלים אותה.
2. **אי שלילת הגלות**- הציונות האמריקנית בניגוד לציונות שצמחה באירופה, אינה שוללת את הגלות. היא לא באה בעקבות אנטישמיות ולא בגלל אכזבה מן הסביבה, להיפך היהדות האמריקנית תמיד שאפה להשתלב להשתלב בסביבתה. הציונות באירופה שללה את הגולה ורצתה ליצור בארץ ישראל יהודי חדש ללא המאפיינים הגלותיים. הציונות האמריקנית לעומת זאת מדגישה את ההישגים בגולה ואת הקשרים הטובים עם החברה האמריקנית, הישגים שצריך לחקות אותם, גם בארץ ישראל.
3. **ציונות שאינה מגשימה**- הציונות האמריקנית אינה ציונות מגשימה המחייבת עלייה לארץ ישראל. ארצות הברית היא המולדת מבחינת היהודים האמריקנים. מדינת ישראל היא צומת חשוב ומשמעותי מבחינת יהודי ארצות הברית, היא מרכז רוחני חשוב, אולם היא מרכז אחד מתוך מרכזים רבים ולכן העלייה היא לא בהכרח המוקד של העלייה הציונית.
4. **ציונות מסייעת**- הציונות האמריקנית תמכה בפעילות התנדבותית שכללה תמיכה כלכלית, פוליטית ומורלית ביישוב העברי בארץ ישראל. יהדות ארצות הברית פעלה לפיתוח שירותים ציבוריים הכרחיים כמו רפואה, ביטחון וחינוך. כך למשל הוקמה ההסתדרות הרפואית הדסה, על ידי נשים אמריקניות. ברנדייס העדיף תמיכה ביוזמות עסקיות רווחיות והוא העביר ביקורת על המפעלים השיתופיים שהוקמו בארץ בחסות הסתדרות העובדים, כמו "סול בונה" והקיבוצים, משום שלטענתו אין להם סיכויים להתקיים בכוחות עצמם בעתיד.

שאלה מספר 6

סעיף א'

הביטויים בתחום הכלכלי:

1. **בורסה ומערכת בנקאית** - ביום חמישי השחור החל תהליך התמוטטות של ה"וול סטריט", באותו היום החלה בהלת מכירות שהורידה תוך שבועיים את ערך המניות ב- 40% וגרמה הפסד לבעליהן בסכום של שלושה מיליארד דולר. עם התמוטטות הבורסה קרסה גם המערכת הבנקאית, כ- 9000 סניפי בנק פשטו את הרגל וחלקם אף נסגרו למספר שנים. אזרחים רבים איבדו את חסכונותיהם בין לילה, מפעלים שהיו תלויים באשראי בנקאי נסגרו או נמכרו במחירי הפסד.
2. **אבטלה** - מספר המובטלים הגיע בשנת 1932 לכדי 13 מיליון, כלומר כ- 25% מכוח העבודה היה מובטל, ויתרה מזאת לכמעט מחצית מהמפרנסים לא היתה עבודה קבועה.
3. **הכנסה לאומית וייצוא** - ההכנסה הלאומית של ארצות הברית פחתה במחצית וכך גם שיעור המשכורות. השפעת המשבר על מדינות אירופה הביאה לידי כך שגם הייצוא נפסק שכן מדינות אירופה שעדיין התמודדו עם קשיי שנות ה- 20 לא יכלו לשאת משבר נוסף והן חדלו לרכוש סחורה אמריקנית.

הביטויים בתחום החברתי:

1. **חסרי בית** - התמוטטות המערכת הכלכלית הובילה לאבטלה כבדה ומאות אלפי אזרחים איבדו לא רק את מקום העבודה, אלא גם את חסכונותיהם ואת היכולת לשלם משכנתא או שכר דירה ולפיכך רבים מהם הושלכו לרחובות.
2. **סגירת בתי ספר ועלייה ברמת הפשיעה** - בתי ספר רבים נסגרו וילדים החלו להסתובב ברחובות, חלקם בניסיון לפרנס את משפחותיהם ואחרים התדרדרו לפשע, גניבות והפעלת אלימות הפכו לדרך מקובלת להשגת כסף או מזון, מקרי אלימות רבים הופנו אף כלפי נציגי החוק כתוצאה מאובדן האמון במערכות השלטון.
3. **נדודים וערי פחונים** - אמריקנים רבים נטלו את מקל הנדודים והחלו לתור אחרי מקום עבודה חלופי, עיקר הנדידה היתה מאזור החוף המזרחי שהיה מוכה אבטלה. בשולי הערים התפתחה תופעה של ערי פחונים שזכו לכינוי הוברווילס (Hoovervilles) על שמו של הנשיא המזוהה עם המשבר, ערים אלה היו כר להתפתחות עוני מחפיר ופשע.

סעיף ב'

הזרמים העיקריים ביהדות ארה"ב ויחסם למצוות הדת:

הזרם הרפורמי

מייסדי התנועה הרפורמית הגיעו בעיקר מגרמניה, והגדירו את עצמם כעדה דתית ולא כלאום. הם ראו בארצות הברית את ביתם ואת ארצם, ושאפו להשתלב כאזרחים שווים זכויות, תוך שמירה על תוכנה של הדת היהודית והתאמתה למציאות משתנה.

ב-1885 התכנסה בפיטסבורג "ועידת איחוד הקהילות הרפורמיות", ובה התקבל **מצע פיטסבורג**.

המצע גיבש את עקרונותיה של התנועה, והגדיר את הרפורמים כקהילה דתית שאין לה כל דרישה לאומית. התנועה הכירה בתנ"ך ובחוקי משה, אך עם זאת התחייבה לקיים רק את אותן מצוות מוסריות ומנהגים המקדשים את חיינו, ודחתה את כל המצוות המעשיות שאינן מתאימות לאורח החיים המודרני. לפיכך כל חוקי המשנה והתלמוד העוסקים בכשרות, בטהרה ובמלבוש ונובעים מהעבר אינם מקדמים את היהודי במישור הרוחני, אלא משמשים מכשול בפניו. הרפורמים האמינו כי הם מייצגים את "היהדות המתקדמת", המתאימה את עצמה לרוח התקופה המודרנית, ובכך מאפשרת השתלבות יהודית בחברה האמריקאית ללא כל מגבלות.

מנהגי התפילה בבית הכנסת הותאמו אף הם לרוח התקופה: הידור בתי התפילה, שימוש בלשון האנגלית בתפילה, שילוב מוזיקה בכלי נגינה בתפילה, ישיבה משותפת של גברים ונשים ושיתוף נשים בתפילה כולל עלייה לתורה.

סוגיות ביחס לקיום ברית מילה והיתר נישואי תערובת נשארו פתוחות, ועוררו מחלוקות בקרב הרפורמים.

בין שתי מלחמות העולם חל שינוי משמעותי בקרב ההנהגה והקהילה היהודית הרפורמית בארצות הברית.

בתקופה זו מיתנה המנהיגות הרפורמית את עמדותיה, והובילה לשינוי עמדות בתחומי הדת וביחסה לציונות. שינויים אלה התבטאו ב-1937 עם פרסום **מצע קולומבוס**, שביטל את מצע פיטסבורג. היחס כלפי המסורת היהודית זכה כעת ליחס אוהד, שהדגיש את חשיבות המסורת להמשך קיומו של העם היהודי.

המגמה האנטי לאומית והאנטי ציונית הוותיקה הוחלפה בתמיכה בבניית הבית הלאומי-ציוני בארץ ישראל, לא רק כמקום מקלט ליהודים נרדפים אלא גם כמרכז רוחני ותרבותי. רבים מבני הקהילה הרפורמית בארצות הברית לא התכוונו לעלות לארץ ישראל, והמשיכו להתייחס לארצות הברית כביתם וכמולדתם. אך עם זאת סייעו בבניית ארץ ישראל, ונרתמו למשימות כלכליות, תרבותיות ורוחניות שעמדו בפני היישוב היהודי הגדל ומתפתח בארץ ישראל.

הזרם האורתודוקסי

האורתודוקסים הם יהודים אדוקים ממזרח אירופה שהגיעו בגל ההגירה הגדולה, והאמינו כי יוכלו להעתיק לחברה החדשה בארצות הברית את דפוסי חיהם. הם התנגדו להשתלבות בחברה החדשה ולשינוי כלשהו, נשארו נאמנים לדת ולמסורת, והתעלמו משינויים מודרניים שעברה החברה. כל ניסיון לפשרה נתפס ככפירה בעיקר, ולכן הקפידו לשמור בדקדקנות יתרה על המצוות ועל אורח חיים מסורתי, הכולל שמירת כשרות, תפילה שלוש פעמים ביום, לבוש מסורתי וקיום מצוות כהלכתן תוך הסתגרות והתנתקות מהסביבה.

האורתודוקסים שמרו על חיי קהילה סגורים. הם לימדו את ילדיהם ב"חדר", דיברו יידיש כדי לא לחלל את השפה העברית כשפת קודש המשמשת לתפילה בלבד, ייסדו מאות בתי כנסת שהפכו למרכז של קהילה זו, והקימו "חצרות" של חסידים וישיבות שנועדו לשמור על העולם היהודי הישן. כתנועה מאורגנת היא סבלה מפיצולים ומפילוגים רבים, שנבעו מנוסחי תפילות וממנהגים שונים שהביאו איתם היהודים ממזרח אירופה. למרות זאת פיתחו אף הם דפוסים אמריקאיים. בשנות ה-20

הוקמה האוניברסיטה האורתודוקסית הראשונה, "הישיבה יוניברסיטי" (ישיבת עץ החיים), הנחשבת עד היום למוסד לימוד יוקרתי בקרב יהדות ארצות הברית. מקצתם של האורתודוקסים התנגדו לרעיון הציוני ולתנועה הציונית, ששאפה להקים מדינה יהודית בארץ ישראל בידי אדם. לצדם פעלו בארצות הברית אורתודוקסים חברי תנועת המזרחי העולמית, שהיו ציונים בתפיסת עולמם, ופעלו למען התנועה הציונית ולמען היישוב היהודי המתהווה בארץ ישראל.

הזרם הקונסרבטיבי

הקונסרבטיבים, המשמרים, התאימו את המסורת למציאות האמריקאית בלי לפגוע בהלכה היהודית המסורתית. הם ניסו לשלב בין אורח החיים היהודי-מסורתי לבין החברה המודרנית האמריקאית. לדעתם, היהדות מתפתחת ומשתנה, ויש להתאימה לרוח הזמן בלי לפגוע בהלכה היהודית. הם הקפידו על תפילה בשפה העברית, על שמירת שבת, על כשרות, שמירה על אורח חיים יהודי-דתי בבית בכך שקיימו מצוות ומנהגים מסורתיים, ועודדו הקמת בתי ספר דתיים-יהודיים שבהם ילמדו את השפה העברית.

הם הנהיגו שוויון בין המינים, ולפיכך התירו לנשים לכהן כרבניות. הקונסרבטיבים פעלו רבות לפיתוח המורשת היהודית, והפכו את המרכז היהודי בארצות הברית למרכז יוצר ללימוד היהדות על גווניה הדתיים, התרבותיים וההיסטוריים.

הקונסרבטיבים תמכו בהשתלבות בחברה האמריקאית המודרנית, אך עם זאת, שמרו על זהות יהודית-אתנית ועל קשר עם התנועה הציונית ועם מדינת ישראל. הם לא ראו כל סתירה בין תמיכה בציונות לבין נאמנותם לאומה האמריקאית. הקונסרבטיבים תמכו בציונות מלכתחילה, בניגוד לרפורמים ששינו את דעתם במשך הזמן. יחסם החיובי לציונות הוביל לשיתוף פעולה עם התנועה הציונית. רובם ראו בציונות המדינית אמצעי להשגת המטרה: תקומת העם היהודי בארצו ברוח דברי הרצל ושיבת היהודים אל היהדות. ועל כן ייחסו חשיבות לכך שהציונות לא תתנתק מהמורשת היהודית.

צרפת

שאלה מספר 7

סעיף א'

לכאורה צרפת הייתה המנצחת הגדולה של המלחמה. היא הביסה את גרמניה והכתיבה את הסדרי השלום לתקופה שאחרי המלחמה (חוזה ורסאי). צרפת חשה שהוטל עליה לשמור לבד על הסדר האירופאי החדש, מפני שארה"ב ניהלה מדיניות בדלנית, ברית המועצות הפכה לקומוניסטית ובינה לבין בריטניה היו מחלוקות רבות. הצרפתים חששו, שהגרמנים לא ישלימו עם התבוסה שלהם לאורך זמן וינסו לפתוח במלחמה חדשה.

הקשיים שהיו לצרפת:

בתחום הכלכלי - צרפת התקשתה להתאושש ממלחמת העולם ה-1, התעשייה שלה אשר הייתה ממוקמת בצפון המדינה נהרסה כמעט לחלוטין. מאות אלפי חיילים חזרו משדה הקרב ונתקלו

באבטלה. בחלק מהמקרים נשים תפסו את מקומות העבודה של הגברים המעבר מכלכלת מלחמה לכלכלת שלום הייתה קשה ביותר והצריכה זמן ומשאבים. הצבא הצרפתי היה גם הוא על סף הרס מוחלט.

תחום חברתי- במלחמה נהרגו 1.4 מיליון צרפתיים ולמעלה מ-3 מיליון נפצעו (כמחצית מבני ה-20–30 נהרגו). שכבת גיל שלמה כמעט נמחקה לחלוטין, הכינוי שניתן לתופעה הזאת היה "הדור האבוד". המלחמה עיצבה מחדש את החברה הצרפתית. נוצרה מחאה חברתית נגד הממשלות בצרפת. תנועות המחאה פנו לשני כיוונים מנוגדים פאציפיזם ומיליטריזם. המחאה החברתית באה לידי ביטוי גם באומנות בציור בפיסול במוסיקה בספרות ובקולנוע. הבשלות לדמוקרטיה התגברה גם היא, הפועל האיכר והסוחר הפכו לבני עם אחד. נשים החלו לדרוש גם הן זכויות.

סעיף ב'

יחס השלטון והחברה בצרפת כלפי היהודים בשנות השלושים:

בשנות השלושים התגברה האנטישמיות בצרפת מהסיבות הבאות:

- בשנות ה-30 חדרו לצרפת הרעיונות האנטישמים מגרמניה הנאצית, *פעלה בה תנועה גזענית ואנטישמית בשם "אקסיון פרנסז".
- המצב הכלכלי ההולך ומדרדר רק החרیف את השנאה כלפי היהודים. גלי ההגירה לתוכה בשעה של משבר כלכלי עולמי יצרו תחושות לפיהן היהודים תופסים את מקומות העבודה של הצרפתים.
- פרשת סטביסקי ומינויו של ליאון בלום לראש ממשלה בתקופה סוערת כל כך ליבו גם הם את השנאה כלפי היהודים.
- הגירת יהודים מגרמניה – מדינת אויב

דרכי התמודדות:

היהודים הזרים- יצאו להפגנות, הכריזו על חרם סחורות גרמניות, החתימו עצומות, הגישו תביעות משפטיות. האנטישמיות לטענתם לא תחלוף מעצמה ויש להיאבק בה.

היהודים הותיקים- טענו כי הגל הוא גל חולף. הם סמכו על השלטונות שידעו להתמודד עם התופעה. סייעו לממן מאבקים משפטיים.

שאלה מספר 8

סעיף א'

הצרפתים חששו מנקמה וממתקפת פתע של הגרמנים. לאחר המלחמה נותר הצבא הצרפתי עם ציוד מועט, מיושן ובלתי מתאים לשיטות הקרב החדשות. חלק גדול מהגברים בגילאי גיוס נהרג או נפצע. מרבית הסגל הפיקודי הבכיר היה זקן (גיל 70).

דרכי התמודדות:

חתימה על בריתות - הצרפתים חתמו לאורך שנות ה-20 על חוזה הגנה עם המדינות המקיפות את גרמניה וזאת במטרה ליצור מצב לפיו, במידה והגרמנים יתקפו את צרפת תהיה להם מלחמה בכמה חזיתות.

הקמת קו מאז'ינו - בשנות השלושים הקימו הצרפתים קו הגנה לאורך הגבול המשותף שלהם עם גרמניה. קו ההגנה כלל שדות מוקשים, תעלות נ"ט (נגד טנקים), עמדות ירי ובונקרים תת קרקעיים. אורכו של הקו היה 140 ק"מ.

מדיניות הפיוס - בשלב בו הבינו הצרפתים כי רק הם אמורים לדאוג לכך שחוזה ורסאי ימומש ע"י גרמניה הם החליטו לפעול בתאום עם הבריטים במה שכונה, מדיניות הפיוס.

סעיף ב'

היהודים הותיקים:

יחס לדת - חילונים, מיעוטו ללכת לבתי כנסת, שעורי התבוללות גבוהים. "צרפתים בני דת משה". יחס לציונות – לא תמכו בציונות, חששו שיטענו שאינם פטריוטים. יחד עם זאת, קראו עיתונים של התנועה הציונית וגילו עניין

יחס לאנטישמיות - גל חולף, יש להרכין ראש ולא לעורר גלים. השלטונות יתמודדו עם התופעה.

היהודים הזרים:

יחס לדת - נמנעו מהתבוללות, נשארו אדוקים. יהודי מזרח אירופה המשיכו לחיות בקהילות סגורות, דיברו אידיש. שמרו על סממנים חיצוניים של יהודים.

יחס לציונות - תמכו בציונות וגילו עניין רב במתרחש בארץ ישראל. לא הייתה זו ציונות מגשימה.

יחס לאנטישמיות - תופעה חמורה שיש להלחם בה. באו ממקומות בהם הייתה אנטישמיות ולכן לא סמכו על השלטון בצרפת שיטפלו בתופעה. יצאו למאבק ציבורי.

פרק שני - גרמניה בימי הרייך השלישי, מלחמת העולם השנייה והשואה

בפרק זה על הנבחן לענות של **שתי שאלות**, לפי אחת מהאפשרויות האלה:
שתיים מהשאלות 9-11 או אחת מהשאלות 9-11, ועל אחת מהשאלות 12-13.

שאלה מספר 9 - העמדה של הנהגת יהודי גרמניה, ועידת אוויאן

סעיף א'

העמדה של הנהגת יהודי גרמניה: ב 1933 הוקמה הנציגות הארצית של יהודי גרמניה כארגון גג של כל הארגונים היהודיים בגרמניה. בתחילה היא ניסתה לייצג את היהודים לפני שלטונות הרייך, כדי למחות על הרדיפות ולאפשר ליהודים להמשיך בחייהם בגרמניה. כאשר היא לא זכתה לתגובה מצד השלטונות היא ניסתה בהמשך להתרכז בענייני הפנים של הקהילה היהודית ולהקל על המצוקה בעיקר בתחומי החינוך והתרבות. במהלך השנים היא תמכה גם בהגירת יהודים וגם בציונות. הפעולות שביצעה בסוגיות אלה:

1. הקמת איגוד התרבות היהודי- בקיץ 1933 הוקם איגוד התרבות היהודי של ברלין שנועד לשמש במה לאמנים וליוצרים יהודיים שפוטרו מעבודותיהם. לאחר קבלת אישור מן השלטונות, הוקמו לקראת סתיו 1933 תזמורת סימפונית, תיאטרון ובית אופרה יהודיים. עד ינואר 1934 הצטרפו לאיגוד 20,000 מינויים. האיגוד בא לענות על צורך כפול: לספק עבודה ופרנסה לאמנים היהודיים ולאפשר לציבור היהודי הגרמני, "צורך התרבות", ליהנות ממופעי תרבות ללא יחס עויין מצד הקהל הגרמני.
2. הקמת הרשות להנחלת השכלה יהודית למבוגרים- בשנת 1934 הקים מרטין בובר, פילוסוף יהודי- גרמני, את "הרשות להנחלת השכלה יהודית למבוגרים". הרשות באה לענות על הצורך של היהודים בזמן הרדיפות להתלכד עם יהודים אחרים במטרה לבחון מחדש את זהותם ועל התעניינות מוגברת בלימודי היהדות. במסגרת הרשות למדו מורים ומדריכי נוער, רבנים ונשים. תכנית הלימודים כללה פעילות ספורטיבית לצד לימודים במקצועות מדעי הרוח והיהדות, ונערכו מפגשי שירה בציבור.
3. הקמת בתי ספר יהודיים- הקמת בתי ספר יהודיים פרטיים וציבוריים באה לענות על הקושי הגדול של התלמידים היהודים לבקר בבתי הספר הכללים בגרמניה שם זכו להשפלות קשות. הקמת מערכת חינוכית נפרדת ליהודים באה לענות גם על הצורך לספק פרנסה ועבודה לאלפי המורים היהודים שפוטרו מעבודותיהם. מטרתם של מוסדות החינוך הייתה להעניק לילדים משענת רוחנית- נפשית שתעזור להם בהתמודדותם עם המשבר בחייהם. כמו כן, שאפה מערכת החינוך היהודית להעמיק את היכרותם של התלמידים עם מורשתם היהודית, ולספק להם ידע והכשרה מקצועית כהכנה לקראת שינויים אפשריים בעתידם.

סעיף ב'

הנשיא רוזוולט כינס את ועידת אווואן מהסיבות הבאות:

1. לחץ של ארגונים יהודיים בארה"ב להתערב לטובת יהודי גרמניה הנרדפים.
2. הדימוי של ארה"ב כעומדת בראש ההגנה על זכויות האדם.
3. הנשיא לא רצה לשנות בעצמו את מדיניות ההגירה הקשוחה של ארה"ב ולקלוט מאות אלפים של מהגרים ולכן ניסה לשכנע מדינות אחרות לעשות זאת.

שני טיעונים של נציגי מדינות שהשתתפו בוועידה:

1. קנדה- מעוניינת בהגירה של כורים ושל עובדים בחקלאות בלבד (רוב היהודים לא עסקו במקצועות אלה).
2. אוסטרליה- לא מעוניינת "לייבא" בעיה גזענית לתחומה.

שאלה מספר 10- הפלישה לברית המועצות, ועידת ואנזה

סעיף א'

פלישת גרמניה לבריה"מ יצרה חזית שניה במלח"ע השניה. מעתה ואילך גרמניה תצטרך להלחם הן בחזית המזרחית והן בחזית המערבית (משום שבריטניה עדיין לא נכנעה). הפלישה לשטחים העצומים

של בריה"מ חייבה את גרמניה לרכז כוחות אדירים הן בכח אדם והן במשאבים. חוסר היכולת של הצבא הגרמני להכריע את המלחמה בבריה"מ גרמה לכך שהצבא הגרמני נתקע בבריה"מ ולראשונה נבלמה מלחמת הבזק הגרמנית. כך מצאה את עצמה גרמניה נגררת למלחמת התשה בת כשלוש שנים במזרח, שבה היא תאבד את מיטב כוחותיה. כעסו של היטלר על חוסר יכולתם של הגנרלים להכריע את המלחמה במזרח גרמה להחלטתו ליטול את הפיקוד הצבאי לידי, דבר שגרם לקבלת החלטות לא מקצועיות ומרמור בקרב הקצונה הבכירה. כמו כן, הפלישה לבריה"מ בניגוד להסכם ריבנטרופ-מולוטוב העבירה את בריה"מ לצד בעלות הברית כשעד לפלישה לבריה"מ סיפקה ציוד ומוצרים לגרמניה.

בעקבות פלישה זו התחיל קצח המוני של היהודים בבריה"מ מהסיבות הבאות:

1. זיהוי היהודים עם הבולשביזם- בעיני ההנהגה הנאצית התקיימה **זהות** בין היהודים לבין הבולשביזם. היהודים נתפסו כיוצריה ומחולליה של תפיסה המסכנת את כלל המין האנושי – הבולשביזם, שהינו צעד ראשון בדרכם של היהודים להשתלט על העולם. מכאן, המאבק נגד ברית המועצות היה מאבק מכריע **אידיאולוגי**, שבו יש להכריע את **האויב היהודי- בולשביקי** **עד תום**.
2. הריכוז הגדול של היהודים במזרח- בברית המועצות ובפולין חי הריכוז היהודי הגדול בעולם (כשישה מיליון). הפלישה לברית המועצות יכלה למצוא פיתרון לבעיה היהודית "במכה אחת", זאת לאחר שהניסיון לחסל את היהודים בגטאות בפולין לא התקדם כמצופה, והגטאות היו גדושות בהמוני יהודים. במרחבים העצומים של ברית המועצות יכלו מיליוני "יסודות לא רצויים" להיעלם בלי להשאיר עקבות.
3. יישום מלא של עיקרון "מרחב המחיה"- עם הפלישה לברית המועצות החל יישומו **המלא** של עקרון "מרחב המחיה", שלפיו תקום אימפריה גרמנית **גזענית** במזרח. לצורך "טיהור" השטחים הכבושים הוקמו ארבע יחידות מיוחדות של "איינזגרופן" (כפופות ל-S.S.) שהתלוו לצבא הגרמני בפלישתו לברית המועצות ושהיו הממונות על תחילת ביצוע ההשמדה ההמונית. במלים אחרות, עם הפלישה לברית המועצות ותחילת יישומו המלא של "מרחב המחיה", נוצר מערך הכוחות המיוחד להשמדת היהודים.
4. תפיסתה של גרמניה את "המזרח"- במסורת הלאומית הגרמנית ובתפיסה הנאצית נתפס המזרח, והכוונה בעיקר לברית המועצות, כמקום מפגר, נחות, בזוי, חסר כל הבנה של ערכי המערב, מזוהם ומוצף ביהודים-בולשביקים. עם הפלישה לברית המועצות, כאשר ההתרחקות **מדעת הקהל העולמית** גברה, במפגש בין החיילים הגרמנים לדימויי המזרח, הותר הרסן לפגיעה קשה ביהודים ולמציאת פיתרון **קיצוני** כנגדם בדמות ההשמדה.

סעיף ב'

הטבלה שלפנינו מבטאת את הטוטאליות של הפתרון הסופי כך:

- א. מספר היהודים המיועדים להשמדה- 11,000,000 ויותר, כלומר כל יהודי אירופה ואף מעבר לכך.

- ב. בוועידה דובר על קהילות יהודיות גדולות (5,000,000 יהודי ברה"מ, יותר מ-2,000,000 יהודי פולין) לצד קהילות יהודיות קטנות מאוד, כמו: **יהודי אלבניה - 200 בסה"כ** או יהודי נורבגיה - 1,300 יהודים.
- ג. מוזכרים יהודים במדינות ניטרליות, כמו: שבדיה (800), שוויץ (18,000), אירלנד (4,000) וכו'.
- ד. מוזכרות קהילות יהודיות **במדינות שלא נכבשו כלל** (יהודי אנגליה) ואפילו על **יהודי צפון אפריקה**, תחת הכותרת: "צרפת הבלתי כבושה – 700,000".

שאלה מספר 11 - המרד בגטאות

סעיף א'

על פי הקטע, יש לצאת למרד למען הסמל וכדי להותיר חותם היסטורי "למען שלוש שורות בהיסטוריה", למען ידעו הדורות הבאים שהיהודים עמדו על נפשם ונאבקו בצורר הנאצי ולא הלכו כצאן לטבח. בקטע נאמר "אולי בבוא היום, לאחר שנים רבות... יזכרו אותנו... סמל לרוח האדם שאין לדכאה". הכותב מדמה את מאבק היהודים בנאצים למאבק ההרואי של היהודים ברומאים, מאבק שגם דורות רבים לאחר שהסתיים מהווה עדות לגבורת המעטים מול הרבים. השיקולים נגד יציאה למרד בגטאות:

- החשש מעונש קולקטיבי: חברי תנועות המחתרת בגטאות חששו שחשיפת ההתארגנות וההכנות למרד יגררו ענישה קולקטיבית של כל יושבי הגטו. חברי תנועות הנוער, צעירים בשנות העשרים לחייהם, התקשו להחליט על מאבק שסופו כיליון של כל היהודים בגטו.
- יש להעדיף לחימה פרטיזנית ביערות: היכולת לפגוע בגרמנים ביער משמעותית הרבה יותר מלחימה בגטו. בנוסף הסיכוי להינצל בלוחמה פרטיזנית המתאפיינת בפעולות פגע וברח גבוה משמעותית מלחימה עירונית בגטו.
- אחריות לגורל המשפחות: המורדים בגטאות היו חברי תנועות הנוער, צעירים שעסקו בהברחת המזון לגטו. כל זמן שהמשפחות לא שולחו להשמדה הופנתה מרבית תשומת הלב של הצעירים היהודים לדאגה לגורל בני משפחתם ובמצב עניינים זה הכנות למרד היו בעדיפות שנייה.

סעיף ב'

הדרישות של מחברי הכרוז מהתושבים שנשארו בגטו וורשה הן:

- לא להאמין לשקרים שמפיצים הגרמנים על כך שהיהודים שגורשו מורשה נשלחו למחנות עבודה.
- חובה על היהודים להתנגד לצורר הנאצי ולא ללכת כצאן לטבח.
- אם אין באפשרותם של היהודים להתנגד באופן אקטיבי לגרמנים, עליהם להתחבא ולהקשות ככל האפשר על הנאצים.
- לטענת מחבר הכרוז עדיף מוות בכבוד על התמסרות מרצון לנאצים.

היחוד של המרד בגטו וורשה לעומת מרידות בגטאות אחרים:

- לאחר שהנאצים נכשלו בניסיון לבצע אקציה בינואר 1943 התארגנה האוכלוסייה האזרחית בגטו למרד: הוכנו מקומות מחבוא, בהם נאגרו מים, מזון ותרופות וכאשר ניסו הנאצים לחסל את הגטו באפריל 1943 הם נתקלו בגטו ריק מאדם ומולם קבוצות המורדים ערוכות לקרב.
- זו הייתה התקוממות העירונית הראשונה רחבת ההיקף על אדמת אירופה הכבושה, שהחזיקה מעמד קרוב לחודש ימים ושלדיכוייה נדרשו הנאצים להקצות כוחות ניכרים.

שאלה מספר 12- תוניסיה בימי הכיבוש הנאצי (נובמבר 1942 עד מאי 1943)

סעיף א'

תוניסיה הייתה המדינה היחידה מבין ארצות האסלאם שהייתה בכיבוש נאצי ישיר. כיבוש תוניס היה תגובה לנחיתה האמריקנית באלג'יריה ("מבצע לפיד"). צבא הכיבוש כלל את הצבא הגרמני, שהשתלט על העיר תוניס, ואת הצבא האיטלקי-גרמני שהובס בלוב ונסוג לתוניס. הצבא הגרמני, היה כבר פחות מאיים לאחר שהובס בלוב, ולאחר הפצצות של חיל האוויר האמריקני, לצדו היה בעל ברית איטלקי חסר נשימה ועייף מן המלחמה.

המטרות העיקריות של הכיבוש הנאצי היו:

1. היערכות מול בעלות הברית- הגרמנים חששו להילכד בצבת, מצד אחד האמריקנים מאלג'יריה ומצד שני הבריטים ממצרים ולכן ראו הגרמנים בתוניסיה שדה מערכה אסטרטגי.
2. עזרה לנתינים איטלקיים- בתוניסיה התגוררו נתינים איטלקיים, ביניהם גם יהודים, בעלי רכוש רב וקשרי מסחר עם איטליה. הנתינים האיטלקיים שחששו מהחרמת רכושם על ידי משטר וישי(משטר שיתוף פעולה צרפתי ששלט בתוניסיה) ביקשו את התערבות הצבא הגרמני כהגנה מפני החרמה.
3. בתוניסיה חיו עם פרוץ מלחמת העולם השנייה 85,000 יהודים שהיוו 2.7% מהאוכלוסייה הכללית.

הצעדים שנקטו הנאצים נגד היהודים בתוניסיה היו:

1. ליהודים נגרם נזק אישי כתוצאה מהחרמת רכוש פרטי, הרס בתי מגורים עקב מהלכי המלחמה ומהיעדר מקומות עבודה.
2. ב- 23 בנובמבר 1942 עצרו הגרמנים ארבעה מראשי הקהילה ביניהם נשיא הקהילה היהודית בן השבעים, שנעצר לשלושה ימים, שוחרר אך חויב להתייצב כל יום במפקדת הגסטפו. שחרור מנהיגי הקהילה הושג בזכות התערבותם של המושל הצרפתי ממשטר וישי, ראש עריית תוניס המוסלמי והקונסול האיטלקי.
3. יהודים פונו מדירותיהם המרווחות בצפון העיר, בשדרות פאריס. מקלטי הרדיו שלהם הוחרמו כדי שלא יוכלו להאזין לשידורי רדיו "צרפת החופשית" מלונדון.
4. ב- 6 בדצמבר 1942 בוטל הוועד היהודי הקיים, ועל הוועד היהודי החדש שהוקם, הוטל התפקיד לגייס תוך יממה 2000 יהודים מגיל 17-50 לעבודות כפייה, מספר שהוגדל כעבור

יומיים ל- 3000. הוועד הצליח לגייס רק 120 איש ובתגובה פתחו הגרמנים במאסרים המוניים ברובע היהודי, בעקבות בקשה להארכת הזמן נדחתה מעט הגזרה. בסך הכל גויסו כ- 5000 איש לעבודות כפייה, הם פוזרו בין 30 מחנות ואתרים.

5. במרץ 1943 חויבו היהודים לעבוד טלאי צהוב, אך הגזרה לא בוצעה בגלל לחץ של בני הברית האיטלקיים (חלק מהקהילה היהודית היה ממוצא איטלקי).

סעיף ב'

כ- 5000 יהודים נשלחו למחנות עבודה והועסקו בעבודות כפייה. היהודים התגוררו במחנות בתנאים קשים וסבלו מענישה חמורה. הגרמנים דרשו מיהודי תוניסיה לשלם כסף רב, הפקיעו מיהודים רכוש רב ונכסים ואף שלחו כ- 20 יהודים אל מותם במחנות השמדה באירופה- צעדים אלה הם חלק ממאפייני שואת העם היהודי.

עם זאת, ניתן לזהות מספר מאפיינים שונים בשואת יהודי תוניסיה שמנעו השמדה המונית, כפי שקרה ביהדות אירופה:

1. הרכב הצבא- החיילים והמפקדים היו לאחר קרב אל-עלמין. הם ראו את חיילי בעלות הברית מתקרבים וידעו שהם לא הולכים להישאר זמן רב בתוניסיה.
2. בעלות הברית הפציצו בלי הפסקה את מדינות הציר.
3. תוניסיה הייתה מנותקת ממערך התחבורה של גרמניה וממוקדי ההשמדה. הנאצים לא הצליחו למצוא תחליף בעיקר בשל הפצצות בעלות הברית.
4. תקופת הכיבוש הנאצי הייתה קצרה יחסית (חצי שנה).
5. האוכלוסייה המקומית לא שיתפה פעולה, גם בשל העובדה שלא הייתה תעמולה אנטי יהודית וגם בשל אהדה מסוימת ליהודים בחוגי השלטון.

פרק שלישי – אפשרות א'

על הנבחן לענות על שתי שאלות: על אחת מהשאלות בנושא ההרחבה על השנים 1945-1950 (שאלות 14-16), ועל אחת מהשאלות ביחידות הגישור על המזרח התיכון ומדינת ישראל משנות ה-50 עד שנות ה-70 (שאלות 17-19).

נושא הרחבה: נושאים נבחרים מתולדות ישראל והעמים - 1945-1950

על הנבחן לענות על אחת מהשאלות 14-16

שאלה מספר 14 - המלחמה הקרה

סעיף א'

הבהרת המושג מלחמה קרה

המושג "מלחמה קרה" מתייחס למצב של מתיחות ויריבות בין ארה"ב לבריה"מ שהחל לאחר מלחמת-העולם השנייה ונמשך עד לקריסתה של ברה"מ ב-1991. המלחמה הקרה לא הגיעה לכדי עימות מזוין ישיר בין שתי מעצמות-העל והתנהלה באמצעות יריבות אידיאולוגית ועימותים מדיניים, כלכליים, תעמולתיים, תחרות טכנולוגית, מאבק על אזורי השפעה ושליטה בעולם ומרוץ חימוש אגרסיבי.

הסיבות ליריבות בין המעצמות שהובילה למלחמה הקרה

- 1. פערים אידיאולוגיים:** בתקופת מלחמת-העולם השנייה שיתפו ביניהן פעולה ארצות-הברית הדמוקרטית וברית-המועצות הקומוניסטית במאבק להכנעת הנאצים. לקראת סיום המלחמה, כשברור היה שגרמניה הנאצית הוכרעה, צפו ועלו ההבדלים האידיאולוגיים המהותיים בין שתי המדינות: ארצות-הברית בעלת השקפת העולם הדמוקרטית-ליברלית הדוגלת ביוזמה פרטית וחירות הפרט, וברית-המועצות הקומוניסטית בעלת המשטר הטוטליטרי הרומס את זכויות הפרט ומבוסס על כלכלה ריכוזית. ארצות-הברית ראתה בקומוניזם אידיאולוגיה השואפת להתפשט ואילו ברית-המועצות חששה מעוצמתה הכלכלית של ארצות-הברית המייצגת את הדמוקרטיה הקפיטליסטית המערבית.
- 2. הקמת "הדמוקרטיה העממיות":** ברית-המועצות הדפה את הצבא הגרמני משטחה והתקדמה עד לבירת גרמניה- ברלין. בדרך לברלין שיחררו הרוסים שורה ארוכה של מדינות במזרח ובמרכז אירופה שנשלטו בידי הנאצים. במדינות אלו קמו משטרים קומוניסטיים בחסות ברית-המועצות שכונו "דמוקרטיה עממיות". הפיכת המדינות במרכז ובמזרח אירופה ל"דמוקרטיה עממיות" נתפסה בעיני ברית המועצות כצעד הגנתי- יצירת חגורת הגנה שתמנע מתקפה עתידית ממערב, ובעיני ארצות-הברית כצעד של תוקפנות המעיד על כוונות ההשתלטות של סטאלין.
- 3. החשש מעוצמתו של הצבא האדום:** בסיום מלחמת העולם השנייה פירקו האמריקנים את מרבית כוחותיהם הצבאיים והחזירו בתוך זמן קצר את הצבא האמריקני שהיה מוצב על אדמת אירופה לארה"ב. בזמן שהאמריקנים מפרקים את צבאם, המשיכו הרוסים להחזיק צבא עצום, שמנה מיליוני חיילים ושלט על כל מרכז ומזרח אירופה. הימצאותו של הצבא הרוסי בליבה של אירופה יצרה חשש בקרב המדינות הדמוקרטיות במערב היבשת מעוצמתה הצבאית של ברית-המועצות.

באותה העת חשים הרוסים מאוימים מעוצמתה הכלכלית של ארצות-הברית, שכלכלתה יצאה מחוזקת מהמלחמה.

4. **המצאות פצצת האטום בידי ארה"ב:** בסיום מלחמת העולם השנייה חשפה ארצות-הברית את העובדה שהיא מחזיקה בידיה פצצות אטום בעלות כוח הרס אדיר. העובדה שארצות-הברית מחזיקה בנשק כה חדשני בעל יכולת הרס עצומה יצרה חשש בקרב המנהיגות הרוסית והובילה להגברת המתח בין ארצות-הברית וברית-המועצות. מנהיג ברית-המועצות סטלין חש נבגד מבעלת בריתו במלחמה בשל העובדה שפצצות האטום פותחו בחשאיות, מבלי לשתף את הרוסים, למרות שיתוף הפעולה ההדוק בין ארצות-הברית וברית-המועצות במאבק מול הנאצים במלחמת העולם השנייה.

סעיף ב'

התוכן של דוקטרינת טרומן

בחודש מרץ 1947 פונה נשיא ארה"ב טרומן לקונגרס בבקשה לאשר הקצבה של 400 מליון דולר לסייע ליוון ולתורכיה במטרה לשמור על הדמוקרטיה במדינות אלו. טרומן הדגיש בבקשתו שרק תמיכה כלכלית מסיבית תאפשר למדינות אלה להיחלץ **מסבל ומחסור**, העלולים לעודד צמיחת משטרים קומוניסטיים בהן. כך החלה **"מדיניות הבלימה"** האמריקאית ששמה לה למטרה לנסות ולבלום את הקומוניזם בכל מקום בו ינסה להתפשט.

דוקטרינת טרומן באה לידי ביטוי בתוכנית מרשל כדלקמן:

תוכנית מרשל מבטאת את מדיניות הבלימה האמריקנית. הרצון לבלום את התפשטות הקומוניזם היווה את אחד המניעים המרכזיים להציע את הסיוע הכלכלי לאירופה. האמריקנים ראו קשר ברור בין עוני ומצוקה כלכלית וצמיחת משטרים קומוניסטיים. דמוקרטיה לא יכולה להתבסס בארצות בהן סובלת האוכלוסייה מפערים ניכרים בין קומץ עשירים והמוני תושבים השרויים בעוני ובייאוש. החשש בארצות הברית היה שההרס האדיר שיצרה מלחמת העולם השנייה באירופה והמצוקה הכלכלית והחברתית יעודדו צמיחת משטרים קומוניסטיים ביבשת ולכן יש לשקם במהירות את כלכלת אירופה.

ארה"ב הציגה את תוכנית מרשל כתוכנית שמטרתה למגר את הרעב, הייאוש והעוני באירופה, אך אין ספק שהתוכנית נועדה גם לבלום את חדירת ברית-המועצות למערב אירופה. בתוכנית לקחו חלק 16 מדינות אירופיות ובשנים 1948-1952 הזרימה ארה"ב לאירופה סכום עצום של 12 מיליארד דולר. בתקופת התוכנית צמח התוצר הלאומי הגולמי במדינות מערב אירופה באופן דרמטי: 25% מדי שנה, והייצור הכלכלי בהן זינק ב-64%. בסיום התוכנית, התאושו מדינות מערב אירופה וחזרו לפסים של ייצור וצמיחה שאפשרו להן עצמאות כלכלית.

שאלה מספר 15 - מדיניות בריטניה לאחר המלחמה ותגובת היישוב היהודי

סעיף א'

מדיניותו של בוויין מצהירה על סגירת שערי ארץ-ישראל להגירה יהודית. בוויין מציע ליהודים להישאר באירופה ולתרום שם מכישוריהם ומיכולתם לחידוש שגשוגה של היבשת. סגירת השערים לעלייה יהודית פירושה הרס המפעל הציוני כיוון שללא ציבור יהודי ניכר בארץ-ישראל לא יוכלו היהודים לתבוע זכות על הארץ. בקטע טוען בוויין ש"יש לאפשר ליהודים לחיות במדינות אירופה... ולתרום מיכולתם ומכישורונם לשגשוג אירופה", ובנוסף שפלשתינה- ארץ-ישראל לא יכולה לשמש פתרון לפליטי השואה היהודים.

סעיף ב'

השינוי שחל ביחסים בין הארגונים הצבאיים ביישוב היהודי בעקבות מדיניות בריטניה עם סיום מלחמת העולם השנייה הוא שלראשונה איחדו כוחות שלושת ארגוני המחותרת של הישוב: ההגנה האצ"ל והלח"י במאבק נגד הבריטים. עד לשלב זה לא נשמעו האצ"ל והלח"י, שכוננו הארגונים "הפורשים", להנהגת היישוב ונטו לפעול לבדם נגד הבריטים, לעיתים בניגוד מפורש לקו שנקטו מנהיגי היישוב. כעת החל פרק חדש בו פועלים שלושת הארגונים יחד במסגרת "תנועת המרי העברי" במטרה לסלק את הבריטים מארץ-ישראל.

שלוש פעולות במאבק נגד הבריטים בתחומים שונים:

- **העפלה-** בסיום מלחמת העולם השנייה נותרו באירופה מאות אלפי פליטי שואה יהודים (שכוננו חסרי בית, "העקורים"). כ-200 אלף מפליטים אלה התרכזו במחנות באזור הכיבוש האמריקני בגרמניה. פליטים אלו שאפו לעזוב את אדמת אירופה המקוללת ולעלות לארץ-ישראל. למחנות הגיעו שליחי הישוב וחיילי הבריגאדה היהודית במטרה לסייע לפליטים להגיע לארץ. כך החלה תנועת העפלה שלאחר מלחמת העולם-השנייה, שהלכה והתרחבה והפכה לתופעה בעלת משמעות לאומית ומדינית מכרעת ומכשיר מרכזי של הציונות במאבק על הקמת המדינה. בשנים 1945-1948 הפליגו לחופי הארץ 66 ספינות ובהן כ-70 אלף מעפילים. העפלה הפכה לאחת מהזרועות החשובות במאבק היישוב היהודי בארץ ישראל על עצמאותו.
- **התיישבות-** עם סיום מלחמת העולם השנייה חזר הישוב היהודי לפעול בתחום התיישבות בהיקף נרחב. במשך שנתיים וחצי, מסיום המלחמה ועד לקבלת החלטת החלוקה באו"ם הוקמו 49 יישובים חדשים, יותר מאשר בכל חמש וחצי שנות מלחמת העולם השנייה. המטרה הייתה לקבוע עובדות בשטח, נוכח הפעילות המדינית בזירה הבינלאומית שבמסגרתה נדונה האפשרות לחלוקת הארץ וסימן השאלה לגבי גבולותיה של המדינה היהודית שתקום.
- **מאבק צבאי-** בסתיו 1945 פקעה סבלנותה של הנהגת הישוב לנוכח יחסה העוין של בריטניה לשאיפות הציוניות. דוד בן גוריון, מנהיג הישוב (תפקידו הרשמי: יושב ראש הנהלת הסוכנות היהודית), הורה להגנה לפתוח במאבק מזוין נגד הבריטים, על מנת להוכיח להם שהישוב אינו יכול לקבל את מדיניותם העוינת. בהוראת בן-גוריון הוזמנו גם האצ"ל והלח"י ליטול חלק

במאבק, בתנאי שיסורו (ישמעו) למרות (סמכות) הנהגת הישוב. האצ"ל והלח"י נענו לפנייה וכך באה לעולם "תנועת המרי העברי", שפעלה כעשרה חודשים, כאשר כל שלושת ארגוני המחותרת של הישוב פועלים בשיתוף פעולה נגד הבריטים. על פעולות תנועת המרי העברי פיקחה ועדה משותפת ומיוחדת מטעם הנהגת הישוב שנקראה בשל סודיותה ועדת איקס (X) ובה היו חברים נציגים של כל הקבוצות הפוליטיות החשובות בישוב. הועדה גיבשה תוכנית מקיפה לפעילות אנטי-בריטיות.

שאלה מספר 16 - השלב הראשון של מלחמת העצמאות

סעיף א'

הקשיים של הישוב היהודי בשלב הראשון של המלחמה:

- א. לכוח הערבי היו מספר יתרונות על פני הכוח היהודי הלוחם: רמת אימונים גבוהה מהבריטים והצרפתים, עוצמה אווירית ועוצמה יבשתית.
- ב. הבריטים קיבלו שתי החלטות סותרות באשר לתהליך הפינוי, שלא תמיד עמדו במבחן המציאות: מצד אחד, להמשיך לשלוט בארץ ישראל עד תום המנדט הבריטי, בלי להרשות לגורם כלשהו, לרבות האו"ם, להתערב. ומצד שני, לפנות את כוחותיהם מהארץ במסודר ובמינימום נפגעים ונזק.
- כך נוצר מצב סבוך שבו מצד אחד בריטניה היא הכוח השולט בארץ ואינה מוכנה לכל סיוע, ומן הצד האחר היא מתמקדת בפינוי כוחותיה, ואינה מעורבת באופן אפקטיבי בסכסוך בין הצדדים.
- ג. נוצר חלל שלטוני שבמהלכו החלו פעולות טרור כנגד הישוב היהודי בארץ ישראל דוגמת אירועי שיירת הדסה.

סעיף ב'

בבסיסה של התוכנית עמדה התפיסה, כי לקראת פלישה ערבית שתרחש ללא ספק עם סיום שלטון המנדט הבריטי ב-15 במאי 1948, יש להשתלט על שטחה של המדינה העברית ולהגן על גבולותיה וליצור רצף טריטוריאלי ע"י כיבוש כפרים ערביים, שכונות וערים ערביות. התושבים הערבים שיביעו תמיכה בארגון יורשו להישאר בתחום האזור היהודי, ואילו האחרים יגורשו או יותר להם להימלט. נוסף על כך, יש לכבוש תחנות משטרה, תחנות רכבת ומשלטים חשובים.

הקשיים שלהם ניסתה לתת מענה:

- א. לא היה רצף טריטוריאלי בין הישובים היהודיים בארץ ישראל. בין הישובים היו כפרים, שכונות וערים ערביות.
- ב. קיומם של מאחזים אסטרטגיים חשובים לערבים בארץ ישראל ובהם תחנות משטרה, תחנות רכבת ומשלטים חשובים.

יחידת גישור: המזרח התיכון ומדינת ישראל משנות ה-50 עד שנות ה-70

על הנבחן לענות בקצרה על אחת מהשאלות 17-19

שאלה מספר 17

גורמים למגמות איחוד:

1. עלייתם של מנהיגים כריזמטיים שנשאו את דגל האחדות הערבית כאחת המטרות המרכזיות של מדיניותם והשקפת עולמם. הדוגמא הבולטת היא גמל עבד אל נאצר נשיא מצרים.
2. המאבק בישראל כמדינה ציונית וכמי שמייצגת את שרידי הקולוניאליזם באזור. כל מדינות ערב היו מאוחדות סביב הצורך להמשיך את המאבק בישראל, בייחוד לנוכח המפלה במלחמת העצמאות.
3. הופעת מפלגות דוגמת מפלגת הבע"ת שנושא האחדות הערבית שימש מרכיב מרכזי במצען וציר אידיאולוגי משמעותי שהתקשר לתפיסות חברתיות ופוליטיות שאותן ניסו מפלגות אלו לקדם.

גורמים למגמות פיצול:

1. **אופי המשטרים.** מצד אחד פועלים במזרח התיכון משטרים מלוכניים ושמרניים: בעיראק, בירדן, בערב הסעודית, בתימן ובנסיכויות המפרץ, ומצד שני משטרים רפובליקניים בסוריה, בלבנון ובמצרים, משטרים ששאפו לרפורמות חברתיות וראו עצמם "מהפכניים" ו"מתקדמים".
2. **המאבק הבין גושי- המלחמה הקרה.** המלחמה הקרה באה לידי ביטוי גם במאבק על אזורי השפעה ושליטה בעולם. במסגרת המאבק הבין גושי תמכה ברית-המועצות במצרים סוריה ועיראק (לאחר הדחת המלך) וארצות-הברית ובריטניה תומכות במשטר המלוכני בירדן ובלבנון. בקיץ 1958 הגיע המעורבות האמריקאית-בריטית לשיאה כאשר כוחות צבא אמריקאים נחתו בחוף לבנון לפי בקשתם הדחופה של נשיא לבנון וממשלתו, וכוחות צנחנים בריטיים הגיעו לעמאן (בירת ירדן) לפי בקשת המלך וממשלתו. ההתערבות האמריקאית-בריטית התרחשה לאחר שנוצר חשש משמעותי לאובדן עצמאותן של ירדן ובלבנון לנוכח הפעילות החתרנית שהוביל נאצר שניצב באותה העת בראש האיחוד המצרי-סורי (קע"ם). [בתוך חודשים ספורים פונו הכוחות האמריקאים והבריטים לאחר שחלף האיום].
3. **פיצול עדתי ודת-י** המדינות הערביות במזרח התיכון היו מפוצלות בין זרמים שונים באסלאם (סונים, שיעים) דתות אחרות (הנוצרים בלבנון) ועדות שונות (דרוזים בסוריה ובלבנון). פיצול עדתי ודת-י זה תרם גם הוא למגמות הפילוג בעולם הערבי.

שאלה מספר 18

מדוע החליטה ישראל לצאת למלחמת סיני?

- **פעולות ההסתננות- "הפדאיון"** - בשנים שקדמו למלחמת סיני סבלה ישראל מתופעה של הסתננות פליטים פלסטינים לשטחה. בתחילה מדובר היה בערבים שברחו ממקום מושבם

במלחמת העצמאות ובקשו לחזור לביתם, אך בשנים 1955-1956 לבשה ההסתננות אופי של טרור. לישראל החלו לחדור חוליות מסתננים למטרות שוד ורצח בעיקר ממצרים, אך גם מירדן. במצרים החלו מתארגנות חוליות של פליטים פלסטינים שעברו אימון בידי הצבא המצרי ונשלחו לבצע פיגועי טרור בישראל. חוליות אלו נודעו בכינוי "פדאיון" (מקריבי עצמם) והן יצרו תחושה של חרדה וחוסר שקט בציבור הישראלי. בשנה שקדמה לפרוץ מלחמת סיני הגבירו הפדאיון את התקפותיהם לאורך הגבול ובתגובה יזמה ישראל פעולות גמול שהגבירו מאד את המתח עם מצרים וירדן.

- **שינוי במאזן החימוש האזורי - עסקת הנשק הצ'כית** - באוגוסט 1955 נחתמה עסקת נשק גדולה בין מצרים וצ'כוסלובקיה, ששימשה למעשה מתווכת להעברת החימוש ממוסקבה לקהיר. עם הגעת משלוחי הנשק הראשונים למצרים הודיעו המצרים שכעת "ידברו עם ישראל בשפת הכוח". עסקת הנשק הצ'כית עוררה דאגה רבה בישראל כאשר הרמטכ"ל – משה דיין, הסביר לממשלה שעם השלמת העסקה יהיו כוחות השריון ומטוסי הסילון המצריים גדולים פי ארבעה מהכוח הישראלי. ישראל ביקשה לבצע מהלך התקפי יזום שינטרל את הנשק החדש שסופק למצרים.
- **פגיעה בדרכי התחבורה הימיות והאוויריות לישראל** - בספטמבר 1955 סגרה מצרים את מיצרי טירן בפתח מפרץ אילת בפניי שייט לישראל. המצרים הציבו תותחים בשארם-א-שייך והשתלטו על האיים טירן וסנפיר השולטים על המיציצים. בנוסף נמנעה הטיסה מאילת דרומה. ישראל החליטה ליזום מלחמה במטרה לפרוץ את הסגר הימי והאווירי על דרום הארץ.
- **יצירת בריתות צבאיות של מדינות ערב נגד ישראל** - באוקטובר 1955 חתמו מצרים וסוריה על ברית הגנה והקימו פיקוד צבאי משותף. לאחר מספר חודשים הצטרפה גם ירדן לברית הצבאית המצרית – סורית כשהיא מאפשרת כניסת יחידות של צבא עיראק לשטחה. בנוסף, חתמה מצרים ברית הגנה עם ערב הסעודית ותימן. בשלב זה הכריזה הליגה הערבית כי התקפה על מצרים תחשב התקפה על מדינות ערב כולן. ישראל חשה שעניבת החנק הולכת ומתהדקת סביב צווארה וחיפשה ליזום מערכה צבאית שתפורר את הבריתות שניצבו מולה.
- **משה דיין ודוד בן גוריון תמכו במלחמה יזומה** - ראש-המשלה דוד בן גוריון והרמטכ"ל משה דיין תמכו במלחמה יזומה, בהנחה שניצחון במלחמה יחזק את כוח ההרתעה של ישראל, יביא את הערבים להשלים עם קיומה של המדינה היהודית, ויאפשר לישראל לשפר את גבולות שביתת הנשק שנחתמו בסיום מלחמת העצמאות (1949) לקראת הסכם סופי שייחתם עם מדינות ערב.
- **היווצרות הברית עם בריטניה וצרפת** - ראש הממשלה דוד בן גוריון הוטרד מאד מהאפשרות ל"סיבוב שני" מול מדינות ערב, כאשר ישראל ניצבת לבדה ללא מעצמה תומכת. הלאמת תעלת סואץ בידי שליט מצריים (נאצר) יצרה הזדמנות חד-פעמית לברית עם בריטניה וצרפת. כך נוצרה הזדמנות למבצע משותף בריטי-צרפתי-ישראלי, דבר שתאם את עמדת בן גוריון שהתנאי ליציאה למלחמה יזומה הוא השגת ברית צבאית עם אחת המעצמות.

שאלה מספר 19

שתי השפעות של מלחמת יום הכיפורים על החברה בישראל:

- מחאה ציבורית וזעזועים פוליטיים** - כחודש לאחר סיום מלחמת יום הכיפורים הוקמה ועדת חקירה ממלכתית "ועדת אגרנט" לבחינת המחדלים שהובילו לחוסר המוכנות הישראלי בפרוץ המלחמה. באפריל 1974 פרסמה הוועדה דו"ח ביניים והמליצה על הדחת הרמטכ"ל [דוד אלעזר] ופיטוריהם של שורת קצינים בכירים. במפתיע לא מצאה הוועדה דופי בהתנהגות שר הביטחון משה דיין ושיבחה את התנהגותה של ראש הממשלה גולדה מאיר. כתוצאה מאי לקיחת אחריות של הדרג הפוליטי לתוצאותיה הקשות של המלחמה החלה תנועת מחאה ציבורית שבראשה עמדו קצינים וחיילים בדרישה להתפטרות הממשלה [המפורסם שבמנהיגי המחאה הוא רס"ן מוטי אשכנזי, מפקד המוצב היחיד בתעלה שלא נפל בידי המצרים]. כתוצאה מההפגנות והלחץ הציבורי התפטרה ממשלת גולדה והממשלה החדשה שהוקמה על-ידי יצחק רבין ביוני 1974 לא כללה את דיין. הביקורת הציבורית סללה את הדרך למהפך הפוליטי ב-1977 בו עלתה לראשונה לשלטון מפלגת "הליכוד" בראשותו של מנחם בגין.
- משבר כלכלי**: המשק הישראלי ספג מהלומה כלכלית, שהובילה לקיפאון וליצירת אינפלציה.

פרק רביעי – אפשרות ב'

על הנבחן לענות על שתי שאלות: על אחת מהשאלות בנושא ההרחבה על המזרח התיכון ומדינת ישראל משנות ה-50 עד שנות ה-70 (שאלות 20-22), ועל אחת מהשאלות ביחידת המבוא על השנים 1945-1950 (שאלות 23-25).

נושא הרחבה: המזרח התיכון ומדינת ישראל משנות ה-50 עד שנות ה-70

על הנבחן לענות על אחת מהשאלות 20-22

המזרח התיכון בשנות ה-50 וה-60

שאלה מספר 20 - מצרים בימי נאצר

סעיף א'

המדיניות הכלכלית- חברתית של נאצר:

המדיניות הכלכלית- חברתית של נאצר התבססה על הנהגתו של **סוציאליזם ערבי**, על מודל ריכוזי-סוציאליסטי.

הסוציאליזם המצרי, בניגוד לסוציאליזם בברית המועצות, לא ביטל את הרכוש הפרטי לחלוטין. היוזמה הפרטית המשיכה להתקיים במשק שרובו רוכז וכוון על ידי המדינה. כך נוצר מעין מיזוג בין סוציאליזם לקפיטליזם, תוך שימת דגש על רפורמות סוציאליסטיות. משטרו של נאצר התחייב להגשים את "**מהפכת הפלאחים והפועלים**", ולסלק את המעמדות הגבוהים.

הפעולות שנקט להגשים מדיניות זו :

- א. הונהגת רפורמה חקלאית, ששמה קץ למעמד המועדף של בעלי האחוזות הגדולים. הרפורמה הגבילה בהדרגה את הרכוש הקרקעי של בעלי האחוזות הגדולים. הקרקעות שהופקעו חולקו בין מאות אלפי מחוסרי קרקע, שאורגנו באגודות שיתופיות לעיבוד קרקעותיהם.
- ב. כדי לשפר דרכי העיבוד החקלאי ולהרחיב את האדמות החקלאיות הורחבה ושוכללה מערכת ההשקיה. בעידודו של נאצר ובמימונה של ברית המועצות הוקם סכר אסואן, ששינה את חייהם של מאות אלפי פלאחים, ונחשב לאחד ההישגים החשובים ביותר של שלטון נאצר.
- ג. הלאמת הונם של זרים ובני מיעוטים, בנקים, מפעלי תעשייה, מערכות תחבורה, סחר חוץ ומכרות. כל הפעולות האלה נועדו להפוך את המשק המצרי למשק ריכוזי ומתוכנן, שבו המדינה תתכנן את הפעילות הכלכלית, תכוון אותה ותפקח עליה.
- ד. חקיקה הסוציאלית בתחומים בריאות, חינוך והגנה על זכויות העובד הורחבה כדי לצמצם את הרעב. נקבע מונופול של המדינה על התוצרת החקלאית שסופקה לתושבי מצרים.

סעיף ב'

הצעדים שנקט נאצר במדיניות החוץ :

1. בראשית 1958 הוקמה הקהילה הערבית המאוחדת, הקע"ם, שהייתה איחוד פדרלי בין מצרים לסוריה. תוכנית האיחוד הובילה לשיתוף פעולה מלא בתחומים מדיניים, צבאיים, כלכליים ומשפטיים. הוקמו ממשלה פדרלית וצבא משותף שבראשו עמדה מפקדה משותפת. על פי התוכנית יתחלפו הנשיאים הסורי והמצרי לסירוגין בכל שנתיים. כמו כן תוקם מועצה מחוקקת פדרלית שחבריה ייבחרו בפרלמנטים בשתי המדינות. הייצוג הדיפלומטי של שתי המדינות יהיה משותף, ולתושבי שתי המדינות תוענק אזרחות פדרלית. בפועל הפך נאצר למנהיגה של הפדרציה, וניסה להשתלט על סוריה.
2. ב-1962 התחוללה בתימן הפיכה צבאית, השליט המסורתי (האימאם) הודח על ידי קציני צבא פרו-נאצריסטים, שקראו למצרים לבוא לעזרתה של תימן. השליט המודח נמלט למדבר אל נאמניו בקרב השבטים, וקרא לעזרת ערב הסעודית. בתימן פרצה מלחמת אזרחים שבה היו מעורבות מצרים וערב הסעודית. נאצר נחלץ להגן על המשטר הרפובליקני המהפכני, ושלח לתימן חיל משלוח מצרי גדול, ובכך סיבך את מצרים במלחמה יקרה וחסרת תכלית שנמשכה עד 1967. הכישלון המצרי בתימן וניצחונם של השבטים התימניים במאבק עם המצרים הביאו את נאצר להתגרות בישראל. התבוסה בתימן סימלה את תחילת היחלשותו של הנאצריזם.
3. על ממשלות ערביות שלא צייתו לתכתיביו הפעיל נאצר לחץ וחתר תחת שלטונן. לדוגמה, נעשה ניסיון לחולל מהפכה פרו-נאצריסטית בלבנון בעידוד ובמימון מצרי. גם בעיראק התחוללה מהפכה בעידודה של מצרים, שנועדה להפיל גורמים פרו-מערביים מהשלטון. על ירדן הופעל לחץ כדי שתפעל על פי אינטרסים ערביים ולא פרו-מערביים.

כל אלה הפכו את נאצר למנהיג הדומיננטי ביותר בעולם הערבי, אך לא לאורך זמן.

שאלה מספר 21 - מלחמת ששת הימים

ישראל החליטה לפתוח במלחמה בחזית הדרום ביוני 1967 מהסיבות הבאות:

- א. ישראל פיתחה "קווים אדומים שהפרתם על ידי האויב נחשבה גורם המצדיק הנחתה. נאצר חצה כמה קווים אדומים יותר מכל הכבידו על ישראל ריכוזי הכוחות המצריים בקדמת סיני" - ההנחה בישראל הייתה כי הצבא המצרי מתכוון למלחמה ולכן יש לגייס כוחות צבא מנגד לכוחות המצריים כדי לבלום התקפה מצרית אפשרית. המצב נראה כמסוכן "המעבר מהיערכות הגנתית למתקפה עלול להיות קצר...".
- ב. השפעתה של המלחמה הקרה על התפתחות העימות ועל פרוץ המלחמה. במהלך המלחמה הקרה גברו נקודות המחלוקת, החיכוך והעימות בין שתי מעצמות העל באזורים שונים בעולם. בתקופה זו הייתה המלחמה בוויטנאם גורם שהעמיק את הפערים ואת הניגודים. גם במזרח התיכון התרחב הקרע בעקבות העימות בין שתי מעצמות העל: ברית המועצות התקרבה למצרים ולסוריה, וסיפקה להן נשק, ואילו ארצות הברית וישראל הידקו את הקשרים ביניהן. ארצות הברית החלה לספק לישראל באופן ישיר נשק כבד, טנקים וטילים נגד מטוסים.
- ג. הקמת אש"ף ומרכזיותה של הבעיה הפלשתינית ביחסי ישראל-מדינות ערב. ועידת הפסגה הערבית הראשונה התקיימה ב-1964. בוועידה נידונה בעיית הפליטים הפלשתינים, והוחלט על הקמת הארגון לשחרור פלשתיין, אש"ף, כארגון גג לארגונים פלשתיניים שקמו בכמה מדינות ערביות. הקמת ארגון מדיני-צבאי נועדה לשרת את מדיניות החוץ הערבית במאבקה עם ישראל ו"לשחרר את אדמת פלשתיין" מידי ישראל. הארגון אימץ אמנה לאומית שבה הוגדרו מטרות הארגון: פלשתיין היא מולדתו של העם הפלשתיני, הזכאי לזכות להגדרה עצמית. שחרור אדמת פלשתיין יהיה מוחלט, ויושג אך ורק בכוח. ארגון אש"ף החל בפעולות חבלה נגד ישראל, והחרדה גברה על רקע חתימת הסכם הגנה משותף בין מצרים לסוריה.

סעיף ב'

ההשפעות של מלחמת ששת הימים על החברה והכלכלה במדינת ישראל:

- א. השפל הכלכלי שאפיין את ישראל ערב המלחמה התחלף בגאות כלכלית. קשרי החוץ של ישראל עם מדינות רבות התרחבו, והחלה תקופה של תנופה כלכלית שנבעה בעיקר הודות לשיקום השטחים שנכבשו וביצורים, להרחבת תנופת הבנייה ולקשרים הכלכליים עם האוכלוסייה הערבית בשטחים שהייתה כוח עבודה זול. הממשלה ביצעה פרויקטים רבים בתחום הביטחון, ובהם הקמת קו הביצורים, "קו בר לב", בתעלת סואץ. כל אלה יצרו אווירה של פריחה כלכלית שבחלקה הייתה לא מבוקרת.
- ב. החזקת שטחים רחבים חייבה שליטה על אוכלוסייה ערבית גדולה. ישראל לא סיפחה את כל השטחים הכבושים למעט ירושלים המזרחית ורמת הגולן, ועתידם נותר שנוי במחלוקת.

ביתר השטחים הנהיגה ישראל משטר צבאי, שאפשר לאוכלוסייה המקומית לקיים את מערכות המינהל שברשותה, ולפעול על פי החוקים המקומיים שהיו נהוגים קודם לכיבוש. משה דיין הנהיג מדיניות של "גשרים פתוחים", שהבטיחה מעבר חופשי של אנשים וסחורות בין הגדה המערבית לבין ירדן. כל עוד לא גילו התושבים הערבים סימני התנגדות, ניסה הממשל הצבאי לשמור על מדיניות ליברלית ומתונה ככל האפשר. האיסורים שחלו על האוכלוסייה המקומית היו בעיקר בתחום הפוליטי, שכללו איסור על האוכלוסייה להתארגן פוליטית למימוש זכויותיה הלאומיות. אבל בתחום הכלכלי ניתנה לאוכלוסייה חירות שאפשרה לה להתפתח, פותחו תשתיות, החקלאות שופרה והאבטלה חוסלה. האוכלוסייה כלה ליהנות מעלייה ברמת החיים ומרווחה כלכלית יחסית.

שאלה מספר 22 - עלייה וקליטה בשנות ה-50 וה-60

סעיף א'

הסיבות לעלייה:

מאוצות אירופה

א. מרבית העולים שהגיעו מאירופה בשנים הראשונות היו ניצולי שואה – "שארית הפליטה". רובם עלו בגלל התפיסה שהתגבשה בעקבות השואה – חוסר רצון להישאר במקומות שבהם התרחשה השואה. בחלק ממדינות אירופה נערכו פוגרומים ביהודים לאחר השואה, כמו בעיר קילצה בפולין ביולי 1946. עבור ניצולי השואה נתפסה הקמת מדינת ישראל כפיצוי וכתחליף להרס החיים באירופה בשואה.

ב. בשנים 1955-1960 נערכו מרידות כנגד השלטון הסובייטי של ברית המועצות במדינות מזרח אירופה, והעלייה לישראל הושפעה מהתסיסות הפוליטיות במדינות אלה.

מאוצות צפון אפריקה והמזרח התיכון

א. הקמת מדינת ישראל היתה סיבה עיקרית לעליות מאוצות אלה בשנים הראשונות. בשנים 1948 – 1949 עלו לישראל 10% מאוכלוסיית היהודים שחיו באוצות אלה. חלק מן האוכלוסייה ראה בהקמת מדינת ישראל אות מבשר לבואו של המשיח.

ב. לראשונה התרבו במדינות אלה סימנים של פגיעות ערבים ביהודים והדבר ערער את הביטחון העצמי של היהודים ואת יחסי השכנות הטובים עם האוכלוסייה הערבית. התעצמות הסכסוך בין ישראל למדינות ערב בעיקר לאחר מלחמת העצמאות החרפה את מצבם של היהודים באוצות ערב. שליחים ציוניים שפעלו במדינות אלה הזהירו מן הסכנה הנשקפת ליהודים.

ג. תהליך הדה-קולוניזציה באוצות צפון אפריקה והמזרח התיכון – ההשתחררות מן הקולוניאליזם האירופי וקבלת העצמאות של המדינות חיזק את הלאומיות הערבית במדינות וגרם לערעור ביטחונם של היהודים. היהודים זוהו עם הגורמים הקולוניאליסטים, כי נהנו מזכויות יתר לעומת המוסלמים. היהודים, שפרנסתם הסתמכה על השלטון הקולוניאליסטי, נאלצו כעת לחפש מקורות פרנסה אחרים.

ד. שינוי בפעילותם של הארגונים הציוניים בארצות צפון אפריקה והמזרח התיכון – בעבר עסקו הארגונים הציוניים בחיזוק התרבות הציונית בקרב היהודים (לימוד השפה העברית בעיקר). לאחר מלחמת העולם השנייה השתנתה עמדת ההנהגה הציונית בקשר לחשיבות שילובם של יהודי ארצות האיסלאם בהגשמה הציונית. הארגונים הציוניים והכלל-יהודיים שפעלו בארצות האיסלאם החלו לעסוק בעידוד עליה יהודית למדינת ישראל ובארגונה.

סעיף ב'

ארגון העלייה ההמונית הצריך כספים רבים, ומדינת ישראל הסתייעה בארגונים יהודים עולמיים כמו הקונגרס היהודי העולמי וארגון הגיוינט. למרות זאת, העלייה ההמונית הציבה קשיים רבים בדרכה של מדינת ישראל, שהתמודדה עם קשיים כלכליים קשים בשנים הראשונות לקיומה. בהנהגת הישוב התנהל ויכוח לגבי נחיצותה של מדיניות העלייה ההמונית:

טענות בעד העלייה ההמונית:

- א. מטרת הציונות- קיבוץ גלויות, הקמת בית לעם היהודי כולו בארץ ישראל.
- ב. כמות היהודים בארץ ישראל חשובה בעת מלחמה.
- ג. כמות היהודים בארץ ישראל חשובה לשמירה על הצביון הדמוקרטי של המדינה.

טענות נגד העלייה ההמונית:

- א. בעיות כלכליות- תעסוקה, דיור, חינוך, אפשרויות קליטה מועטות.
- ב. מדינת ישראל נפגעה קשות כתוצאה ממלחמת העצמאות ודרוש זמן לשקם אותה כדי שתוכל לקלוט עליה המונית.
- ג. עיצוב אופי החברה- רצון ליצור חברה איכותית, יצרנית במדינת ישראל.
- ד. דעות קדומות וסטריאוטיפים כנגד יהודי ארצות האיסלאם.
- ה. לא נשקפת סכנה ליהודים במדינות אלה.

לאחר גל העלייה הראשון, הוחלט, למרות ויכוחים והתנגדויות, לקבוע סדרי עדיפויות לגבי העולים. הדבר נבע ממספר גורמים:

- העובדה שמצבם הביטחוני של היהודים באותן ארצות לא היה חמור.
  - גודלן של הקהילות.
  - קשיי הקליטה של העולים שהגיעו בשנים הקודמות והרצון להתאים את היקף העלייה ליכולת הקליטה של הארץ.
- בעלי העדיפות לעלייה היו מבין המועמדים לעליית הנוער, מבין חלוצים וגרעינים התיישבותיים, ומבין בעלי מקצוע עד גיל 35.

יחידת מבוא: נושאים נבחרים מתולדות ישראל והעמים - 1945-1950

על הנבחן לענות בקצרה על אחת מהשאלות 23-25

שאלה מספר 23

הגורמים לסיום המנדט הבריטי:

- תדמיתה של בריטניה בעולם נפגעה כתוצאה מיחסה ליהודים.
- נוצרה מתיחות בין בריטניה וארה"ב בנושא פתרון בעיית העקורים.
- לחץ האופוזיציה ודעת הקהל בבריטניה לצאת מא"י.
- השהייה בארץ ישראל הפכה לבעיה כלכלית וצבאית עבור בריטניה, שיצאה חבולה ממלחמת עולם שנייה.

שאלה מספר 24

בריה"מ תמכה בהצעת החלוקה שהתקבלה בכ"ט בנובמבר 1947 מהשיקולים הבאים:

- רצון לסלק את בריטניה מהאזור על רקע המלחמה הקרה.
- בריה"מ האמינה שאם תקום מדינה יהודית, תהייה לה בעלת ברית באזור.
- רצון להצטייר כמדינה המסייעת לעמים חלשים.

שאלה מספר 25

נימוקים בעד ההכרזה על הקמת מדינה:

- הזדמנות בלתי חוזרת- עכשיו או לעולם לא
- ניתן לגייס צבא על פי חוק.
- להעלות את מורל הלוחמים (נפילת גוש עציון)
- אם מדינות ערב יפלו הם יתקפו מדינה ריבונית.

השיקולים נגד ההכרזה:

- מדינות ערב יצטרפו למעגל המלחמה. היישוב יתקשה להתמודד.
- לא כולם יקבלו את מרותו של בן גוריון.
- ארה"ב הזהירה שלא תתמוך בצעד זה.